

Гришина Н. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
ORCID: 0000-0001-6828-5338

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Анотація. Право на справедливий суд є одним із фундаментальних принципів правової держави та невід'ємною складовою захисту прав і свобод людини. В адміністративному судочинстві воно набуває особливого значення, оскільки саме в цій сфері відбувається вирішення спорів між особою та суб'єктами владних повноважень. Забезпечення справедливого судового розгляду виступає ключовою гарантією ефективного контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування.

Зміст права на справедливий суд включає низку елементів, зокрема доступ до правосуддя, незалежність і безсторонність суду, розгляд справи у розумний строк, рівність сторін та змагальність процесу. В адміністративному процесі ці принципи реалізуються через норми національного законодавства, а також із урахуванням практики Європейського суду з прав людини, яка є важливим орієнтиром для українських судів.

Особливу роль у забезпеченні справедливого суду відіграє ефективність судового захисту, що передбачає реальну можливість особи відстояти свої права у спорі з державою. Водночас існують певні виклики, пов'язані з навантаженням на суди, тривалістю розгляду справ та необхідністю підвищення рівня довіри до судової системи.

Отже, право на справедливий суд в адміністративному судочинстві є важливою гарантією захисту прав людини та забезпечення верховенства права, що потребує постійного вдосконалення механізмів його реалізації.

Метою даної статті є аналіз змісту права на справедливий суд, оскільки воно втілено спочатку в міжнародних документах, учасником яких є Україна, а згодом у національному законодавстві про судоустрій і статус суддів, а також у різноманітних процесуальних нормах.

Ключові слова: право на судовий захист, адміністративне судочинство, судовий захист, публічно-правові спори, доступ до правосуддя, принципи адміністративного судочинства.

Hryshyna N. V. The right to a fair trial in administrative proceedings

Abstract. The right to a fair trial is one of the fundamental principles of the rule of law and an integral part of the protection of human rights and freedoms. In administrative proceedings, it acquires special importance, since it is in this area that disputes between a person and subjects of public authority are resolved. Ensuring a fair trial is a key guarantee of effective control over the activities of state authorities and local self-government bodies.

The content of the right to a fair trial includes a number of elements, including access to justice, independence and impartiality of the court, consideration of the case within a reasonable time, equality of arms and adversarial proceedings. In the administrative process, these principles are implemented through the norms of national legislation, as well as taking into account the practice of the European Court of Human Rights, which is an important guideline for Ukrainian courts.

A special role in ensuring a fair trial is played by the effectiveness of judicial protection, which provides a real opportunity for an individual to defend his or her rights in a dispute with the state. At the same time, there are certain challenges related to the workload on the courts, the duration of case consideration, and the need to increase the level of trust in the judicial system.

Therefore, the right to a fair trial in administrative proceedings is an important guarantee of the protection of human rights and ensuring the rule of law, which requires constant improvement of the mechanisms for its implementation.

The purpose of this article is to analyze the content of the right to a fair trial, as it is embodied first in international documents to which Ukraine is a party, and later in national legislation on the judiciary and the status of judges, as well as in various procedural norms.

Key words: *right to judicial protection, administrative justice, judicial protection, public law disputes, access to justice, principles of administrative justice.*

Постановка проблеми. Право на справедливий суд є одним із фундаментальних елементів правової держави та ключовою гарантією захисту прав і свобод людини у публічно-правових відносинах. Особливого значення воно набуває в адміністративному судочинстві, де однією зі сторін виступає суб'єкт владних повноважень, що зумовлює потенційну нерівність процесуальних можливостей сторін.

Відповідно до положень статті 6 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи незалежним і безстороннім судом упродовж розумного строку [1]. Зазначені стандарти отримали розвиток у практиці Європейський суд з прав людини, яка є важливим орієнтиром для національних судів, у тому числі адміністративних.

На національному рівні право на справедливий суд закріплено у Конституція України [2] та деталізовано у Кодекс адміністративного судочинства України [3], який визначає основні засади адміністративного процесу, зокрема принцип верховенства права, змагальності сторін та пропорційності.

Попри належне нормативне закріплення, реалізація права на справедливий суд в Україні супроводжується низкою проблем, серед яких – порушення розумних строків розгляду справ, складнощі з виконанням судових рішень, а також виклики, пов'язані з функціонуванням судової системи в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Актуальність теми права на справедливий суд в адміністративному судочинстві обумовлена необхідністю зміцнення довіри громадян до судової системи, забезпечення реального доступу до правосуддя та дотримання принципів рівності сторін, незалежності й неупередженості суду. В умовах євроінтеграційних процесів Україна орієнтується на стандарти Рада Європи та практику Європейський суд

з прав людини, що додатково підкреслює важливість дослідження цієї проблематики.

Крім того, сучасні виклики, зокрема воєнний стан, цифровізація судочинства та зростання кількості публічно-правових спорів, актуалізують питання забезпечення справедливого, своєчасного та ефективного розгляду адміністративних справ. Отже, дослідження права на справедливий суд в адміністративному судочинстві є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору, оскільки сприяє вдосконаленню національного законодавства та правозастосовної практики.

Кожен різновид судочинства має специфічні ознаки, цілі, завдання, способи здійснення, особливі процесуальні форми та нормативне регулювання. Теорія права виробила критерії для розмежування різновидів провадження: власна юрисдикція у кожній гілці судової влади, особливості розглянутих справ, особливості застосовуваних заходів впливу, відмінність правових наслідків винесених рішень, особливості суб'єктного складу та скорочені строки розгляду справ.

Виділимо ознаки адміністративного судочинства:

1. У межах адміністративного судочинства розглядаються та вирішуються спори громадян, організацій з органами публічної влади.

2. Специфічний суб'єктний склад – приватна особа та особа публічного права. В адміністративному судочинстві це, з одного боку, громадянин, громадське об'єднання, права яких порушено, а з іншого – орган державної влади, орган місцевого самоврядування або посадова особа. Для таких правовідносин притаманна схема стосунків «влада – підлеглість». У таких правовідносинах слабкою стороною можна визнати громадянин, адже його інтереси зачіпаються саме органами державної влади чи їхніми службовими особами. Для рівноваги між такими суб'єктами встановлено процесуальні положення: покладання тягаря доказування на орган публічного управління, змога суду витребувати докази з власної ініці-

ативи задля об'єктивного вирішення справи. Тому ці норми є гарантіями, що надаються громадянину.

3. Функцією адміністративного судочинства є судовий контроль. У процесі здійснення адміністративного судочинства суди перевіряють на відповідність закону ухвали, акти, дії інших органів влади.

4. Визначений процесуальний порядок, що дозволяє поєднати приватні та публічні інтереси при дотриманні основних правил і принципів здійснення правосуддя.

5. І, на решті, що є основоположним для адміністративного судочинства, це визначення мети і основного призначення адміністративного судочинства, а саме захист прав, свобод і законних інтересів громадян і юридичних осіб від незаконних дій, рішень з боку органів публічної адміністрації.

Кожна особа, для з'ясування її прав і обов'язків та для встановлення обґрунтованості висунутого їй звинувачення, має право на засадах повної рівності на те, щоб її справу було розглянуто публічно і з дотриманням усіх вимог справедливості незалежним та неупередженим судом (стаття 10 Загальної декларації прав людини) [4]. Самостійність судової влади гарантує кожній особі право на справедливий розгляд і тому є не прерогативою суддів, а забезпеченням поваги до прав людини та фундаментальних свобод, що дає змогу кожній особі відчувати впевненість у судовій системі (Рекомендація СМ/Рес (2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів) [5].

Згідно з положеннями Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [6], будь-яке втручання у процес здійснення правосуддя, спроби впливу на суд чи суддів у будь-якій формі, прояви неповаги до суду або окремих суддів, а також збирання, зберігання, використання чи поширення інформації в усній, письмовій або іншій формі з метою дискредитації судової системи чи впливу на її неупередженість є забороненими. Такі дії тягнуть за собою юридичну відповідальність, передбачену законодавством.

Проблематика забезпечення права на справедливий суд у системі адміністративного судочинства України привертала

увагу багатьох вітчизняних дослідників, серед яких І.М. Балакарєва, В.М. Бевзенко, М.М. Гімон, І.В. Завальнюк, О.О. Марченко, В.В. Рябенко, В.О. Скрипченко, М.І. Смокович, С.М. Шевчук та інші.

Основними складовими права на справедливий суд є принцип верховенства права та якісне здійснення правосуддя незалежним і неупередженим судом. Феміда, реалізуючи правосуддя на засадах верховенства права через ухвалення законного та обґрунтованого вироку у певній справі, втілює гарантію кожному на чесний суд. Таке розуміння спирається на концепцію справедливості як змістовної суті правосуддя, яка визначає його морально-правову природу. У цьому ракурсі справедливість виступає одночасно як сутність, ціль та мірило дієвого судочинства – способу здійснення правосуддя. Принцип верховенства права є базовою засадою функціонування адміністративного судочинства та безпосередньо пов'язаний із забезпеченням права на справедливий суд. Його сутність полягає в тому, що держава, її органи та посадові особи зобов'язані діяти виключно в межах закону, а права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю та підлягають ефективному судовому захисту.

У контексті адміністративного судочинства верховенство права означає, що суд не обмежується формальним застосуванням норм законодавства, а керується ідеями справедливості, розумності та пропорційності. Це особливо важливо у спорах між особою та суб'єктом владних повноважень, де існує потенційна нерівність сторін. Саме тому адміністративний суд виступає гарантом балансу між публічними інтересами та правами людини.

Зміст принципу верховенства права розкривається через низку елементів: юридичну визначеність, заборону свавілля, рівність усіх перед законом, доступ до правосуддя та обов'язковість виконання судових рішень. Ці елементи знайшли своє відображення як у національному законодавстві України, так і в практиці Європейський суд з прав людини, який розглядає право на справедливий суд як складову ширшого принципу верховенства права.

Особливого значення цей принцип набуває в умовах реформування судової системи та євроінтеграції України. Орієнтація на стандарти Рада Європи вимагає не лише формального закріплення принципу верховенства права, але й його реального втілення у судовій практиці. Це означає, що адміністративні суди повинні забезпечувати ефективний захист прав особи від незаконних рішень, дій чи бездіяльності органів влади, діючи незалежно, неупереджено та справедливо.

Таким чином, принцип верховенства права є ключовим орієнтиром у забезпеченні права на справедливий суд в адміністративному судочинстві, адже саме він визначає зміст і спрямованість діяльності суду, підпорядковуючи її ідеї захисту прав людини.

Отже, головним завданням судочинства є досягнення справедливості, тобто звершення правосуддя, а справедливий розгляд справи – це не лише процесуальна форма, а й вияв справедливого судочинства як найвищої цінності правової держави [7, с. 5].

Отже, право на справедливий суд – це фундаментальне право людини, яке гарантує розгляд справи незалежним і безстороннім судом, публічність і відкритість процесу, розумні строки розгляду, рівність сторін і змагальність, обов'язковість виконання судового рішення.

Неупередженість та незалежність суду також є одними з головних складників права на справедливий суд. Вказаний стандарт має на меті забезпечення правового статусу та повноважень суддів та належного виконання покладених на них завдань.

Основним джерелом є стаття 6 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод:

- 1) для судових розглядів щодо соціальних питань;
- 2) для спорів за участю державних службовців;
- 3) для конституційних спорів;
- 4) застосовано до екологічних справ;
- 5) застосовано до справ, пов'язаних із дітьми: а) виховання; б) освіта; с) право визначати батьківство;
- 6) у справах щодо права на свободу;

7) у справах, що стосуються відбування покарання чи інших подібних обмежень;

8) у справах щодо захисту репутації;

9) у таких справах, як: а) право на об'єднання тощо [8, с. 9-11].

Адміністративне судочинство, як окрема форма здійснення правосуддя у сфері публічно-правових спорів, спрямоване на забезпечення оптимального балансу між інтересами держави та правами громадян. Проте на практиці реалізація права на справедливий суд у цій галузі стикається з низкою викликів. Серед них – недостатня гарантія незалежності та неупередженості суддів, складність процедур контролю за діями органів державної влади, зтяжний розгляд справ і проблеми, пов'язані з виконанням прийнятих судових рішень.

У контексті воєнного стану, реформування судової системи та прагнення України вступити до Європейського Союзу, забезпечення справедливого судочинства стає ще більш важливим. Це виступає не лише критерієм довіри громадян до державних інститутів, але й демонструє рівень правової спроможності країни. Вирішення цієї проблеми стає особливо актуальним через необхідність адаптації національної практики адміністративного судочинства до європейських стандартів незалежності, неупередженості та ефективності судової системи.

Європейський суд з прав людини сформував ключові стандарти справедливого суду, до яких відносяться «розумний строк», адже справи проти України часто пов'язані з неприпустимим та необґрунтованим затягуванням процесів; доступ до суду – не повинно бути надмірних бар'єрів; якість судових рішень, в яких передбачається належна мотивація.

Не треба наголошувати на тому, що практика Європейського суду з прав людини є джерелом права для українських судів.

У національній системі адміністративного судочинства втілення права на справедливий суд набуває особливої актуальності, оскільки адміністративні суди виступають як спеціалізований механізм охорони прав та законних інтересів громадян і суб'єктів господарювання у взаєминах з органами публічної влади. Саме через адміністра-

тивне судочинство особа може ефективно здійснити своє право на справедливий суд, а держава – гарантувати баланс між публічними інтересами та правами громадян, дотримуючись при цьому стандартів міжнародного права.

Основними проблемами реалізації прав на справедливий суд в адміністративному судочинстві в Україні можна виділити наступні: порушення розумних строків, що виявляється через перевантаження судів, затягування процесів самими сторонами; обмежений доступ до суду, а саме через складні процедури, судові витрати та найактуальніше через проблеми в умовах війни; невиконання судових рішень як системна проблема, яку неодноразово фіксував Європейський суд з прав людини; вплив воєнного стану, найбільш біль, виражається через обмеження деяких прав, складнощі з явкою сторін та дистанційне правосуддя.

Право на справедливий суд в адміністративному процесі є ключовим механізмом контролю за владою. В Україні воно формально добре закріплене, але на практиці стикається з проблемами строків, виконання рішень і впливу воєнного стану.

Зважаючи на євроінтеграційні процеси в Україні важливим є врахування досвіду держав-членів Європейського Союзу та прецедентної практики Європейського суду з прав людини усфері судового захисту порушених прав та законних інтересів особи у взаєминах з органами публічної влади. Стандарти адміністративного судочинства становлять складений елемент міжнародних стандартів прав та свобод людини, завданням яких є підвищення та забезпечення дієвості судового захисту прав людини та основоположних свобод у процесі вирішення спорів, однією із сторін якого є суб'єкт владних повноважень. Гармонізація нормативних приписів усфері визначення стандартів права надступдо суду та справедливого судового розгляду сприятиме створенню єдиного європейського правового простору [9].

Висновок. Адміністративне судочинство відіграє важливу роль при реалізації фізичними і юридичними особами права на судо-

вий захист. Адміністративне судочинство встановлює правові підстави для оскарження актів, рішень і дій (бездіяльності) органів державної влади та місцевого самоврядування, визначає процедуру розгляду адміністративних справ, забезпечує реалізацію гарантованого Конституцією України права на судовий захист, а також забезпечує здійснення судового контролю виконавчо-розпорядчої діяльності.

Право на справедливий суд є базовою гарантією ефективного захисту прав особи у сфері публічно-правових відносин та важливим інструментом контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень.

Встановлено, що міжнародні стандарти, закріплені у Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та сформовані у практиці Європейський суд з прав людини, істотно впливають на розвиток адміністративного судочинства в Україні та сприяють гармонізації національного законодавства із європейськими підходами.

Разом із тим, на практиці реалізація цього права залишається неповною. Основними проблемами є недотримання розумних строків розгляду справ, недостатня ефективність механізмів виконання судових рішень, а також складнощі доступу до правосуддя в окремих категоріях справ. Додаткові виклики виникають у зв'язку з умовами воєнного стану, що впливають на стабільність функціонування судової системи.

З метою підвищення ефективності забезпечення права на справедливий суд доцільно:

- удосконалити процесуальні механізми розгляду справ;
- забезпечити належне виконання судових рішень;
- розширити можливості цифровізації судочинства;
- посилити імплементацію практики Європейський суд з прав людини.

Таким чином, подальший розвиток адміністративного судочинства в Україні має бути спрямований на забезпечення реальної, а не лише формальної реалізації права на справедливий суд із урахуванням як національних потреб, так і європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. (із змінами) № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141
3. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
4. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 р. (із змінами). Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545
7. Chorna S. Z. Constitutional consolidation of the human rights function of the judiciary in Ukraine. National law journal: theory and practice. 2020. No. 5 (45). P. 4-8. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2020/5/5_2020.pdf
8. Посібник зі ст. 6 «Право на справедливий суд» (цивільна частина). Рада Європи; Європейський суд з прав людини. 2013. 77 с.
9. Бондаренко А.В. Стандарти права на доступ до суду та справедливого судового розгляду в адміністративному. URL: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.15.27.2.81-87>

Дата першого надходження статті до видання: 13.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026